

Historická kartografie

Nejstarší mapová díla na území Čech, Moravy a Slezska

Přednášející: Miroslav Čábelka

cabelka@natur.cuni.cz

Katedra aplikované geoinformatiky a kartografie

PřF UK v Praze

Ptolemaiova mapa světa

150 po Kristu – Mapa Klaudia Ptolemaia

Klaudios Ptolemaios (asi 85 – asi 165, Alexandrie)

- řecký geograf, matematik, astronom a astrolog,
- žil a pracoval v egyptské Alexandrii
- znám i jako Ptolemaios Alexandrijský
- zastáncem geocentrické soustavy:
Země je koule, kolem níž po kruhových drahách obíhá Slunce, Měsíc i planety.

Klaudios Ptolemaios
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

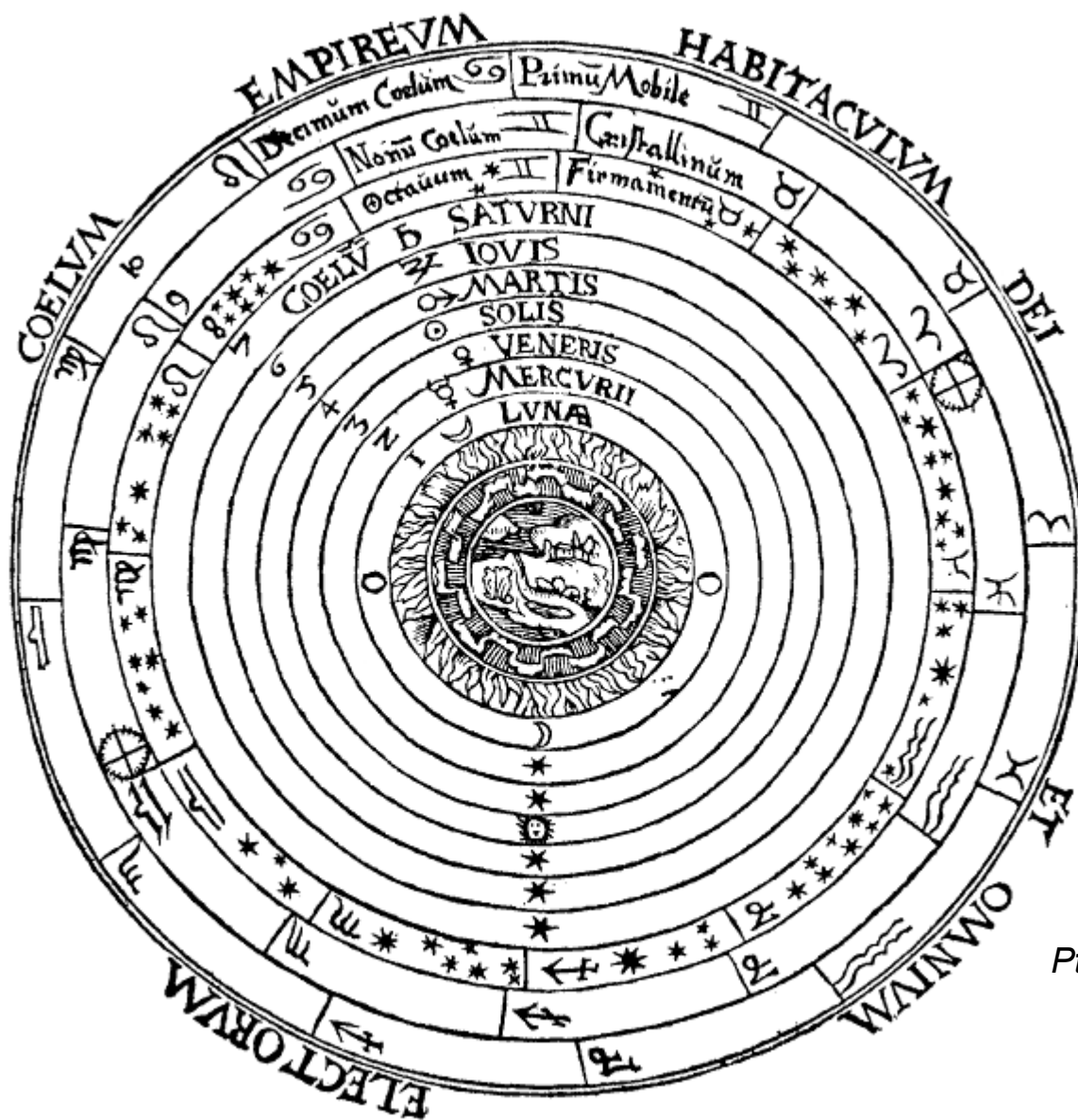
Geografike hyfegesis (Návod ke geografii)

- vrchol Antické geografie
- návod k sestavování map pomocí astronomicky stanovených souřadnic
- originál díla se nedochoval, pouze arabský překlad
- soubor 7 svazků knih + mapa světa

Ptolemaius – geocentrický názor

Klaudios Ptolemaios
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Ptolemaiova představa vesmíru,
jehož středem je Země.
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Ptolemaiova mapa světa (asi 150 n. l.)

zdroj: The British Library

Ptolemaiova mapa světa

Naše země na Ptolemaiově mapě světa

Sudéta Oré - *sudetské pohoří*

Askiburgion oros - *Krkonoše, Jeseníky,
Oderské vrchy a možná i část západních Beskyd*

Gabreta Silva a Luna Silva - *Šumava*

Mélibokon oros - *Durynský les a Krušné hory.*

Jantarová cesta sledující tok Moravy od *Karnunta* na Dunaji

les Luna na jihu *Malých Karpat* a východní ohraničení celého tohoto prostoru

Sarmatika oré – *Sarmatské hory* v horách středního *Slovenska*.

První zmínky o našich zemích na mapách

Naše země v islámské kartografii

Al-Idrisí (1099-1162 nebo 1166)

- *Arabský učenec a cestovatel*
- **Mapa z roku 1154** (*Tabula Rogeriana*)
- země Česká (*bilād buāmia*)
- zakresleno několik dalších měst, snad *Brno* - Sabuna, *Nitra* - Neitram.

Tabula Rogeriana (koláž Konrada Millera), zdroj: French National Library's

První zmínky o našich zemích na mapách

Naše země v době středověké křesťanské kartografie

Kruhové mapy světa O-T

Čechy jako "kolem dokola horami obejmuté, které se podivným způsobem táhnou okolo celé země, takže na pohled jakoby jedna souvislá hora celou zemi obcházela a ohražovala".

Zemi přirovnat ke kolu, které ze všech stran obklopuje oceán. Pevniny pak od sebe odděluje Středoziemní moře a řeky Don (Tanaïs) a Nil, které vytvářejí podobu písmene T.

zdroj: Wikimedia Commons

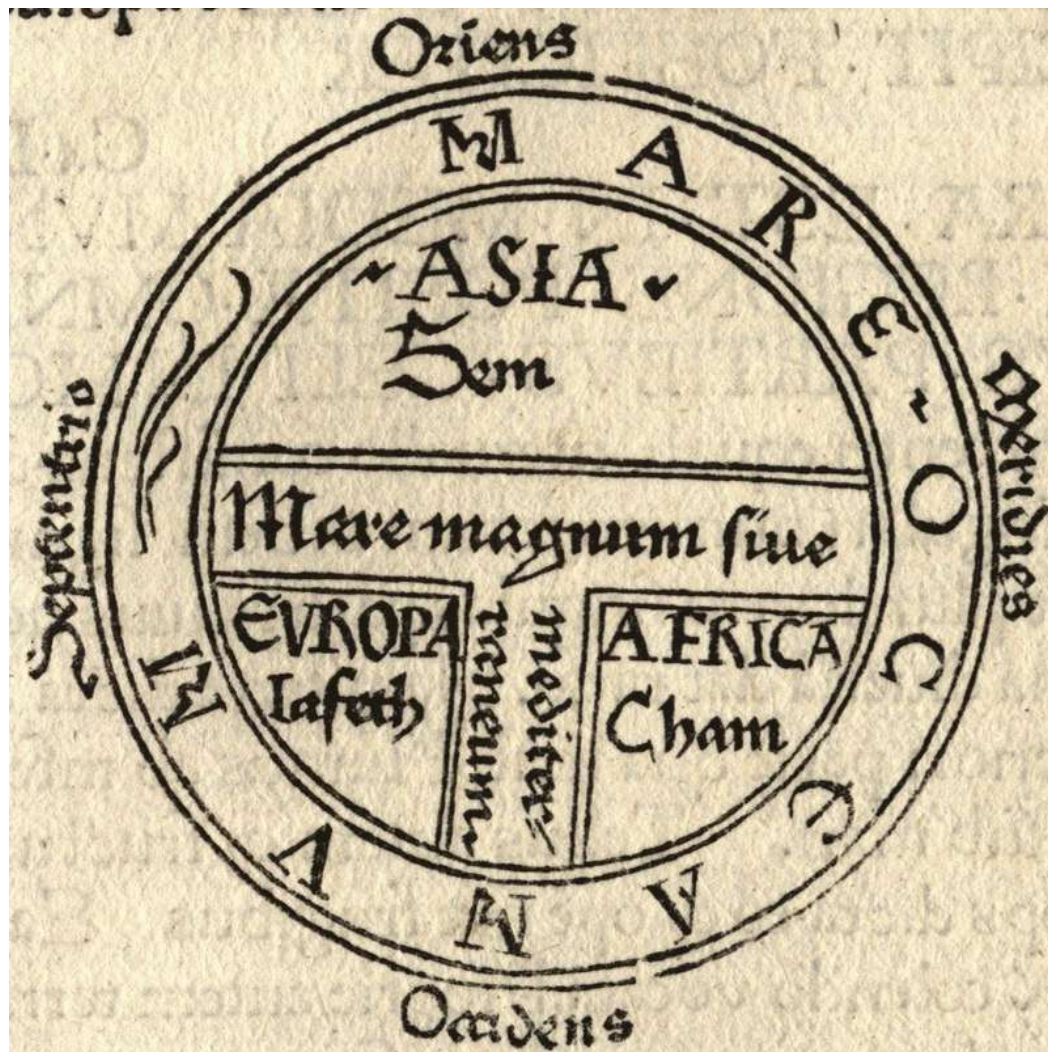
První zmínky o našich zemích na mapách

Naše země v době středověké křesťanské kartografie

Nejstarší tištěný příklad klasické T mapy (Guntherus Ziner, Augsburg, 1472), který je ilustrací první strany XIV.

Kapitoly encyklopedie *Etymologiae* od Isidora ze Sevilly.

Znázorňuje kontinenty jako panství Noemových synů – Sem (Šém), Iafeth (Jáfet) a Cham (Chám).

zdroj: University of Texas at Arlington, Cartography in Texas Collections

První zmínky o našich zemích na mapách

Poutnické mapy na začátku novověku

Romweg-Karte

- nejstarší dochovaná mapa poutnických cest z konce středověku
- je anonymní a nedatovaná

Erhard Etzlaub (asi 1460-1532)

- norimberský kartograf, astronom, lékař, výrobce cestovních pomůcek a kompasů
- odvozené mapy z Romweg-Karte
- zobrazení válcové ekvidistantní
- měřítko asi 1:5 300 000
- orientovaná na jih

Romwegkarte, 1500,

zdroj: Ute Schneider - Die Macht der Karten.

ISBN 3-89678-292-4

Nejstarší samostatné mapy Čech

Na počátku 16.století dostaly Čechy 1. podrobnější mapu od

- **Mikuláše KLAUDYÁNA,**

Další nejvýznamnější autoři map Čech:

- **Johan CRIGINGER,**
- **Pavel ARETIN,**
- **Wilhelm Petr ZIMMERMAN,**
- **Egidi SADELER,**
- **Johann Gregora VOGT ,**
- **Jan Kryštof MÜLLER.**

Další mapovací práce v druhé pol. 18. stol. už byly vedeny státními institucemi.

Crigingerova mapa Čech z roku 1568 (výřez)
zdroj <http://geoportal.cuzk.cz>

Nejstarší samostatné mapy Čech

Klaudyánova mapa (1518)

Mikuláš Klaudyán

- český učenec, lékař, kartograf a tiskař, autor první tištěné mapy Čech.
- člen jednoty bratrské
- tiskárnu založil v Mladé Boleslavi a při své práci udržoval styky s norimberskými dílnami.
- autor první samostatné mapy Čech, která byla vyřezána do dřeva (1517) a o rok později vytištěna v Norimberku.

Klaudyánova mapa
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Nejstarší samostatné mapy Čech

Klaudyánova mapa (1518)

- Rozměr mapy 1260 x 640 mm
- Měřítko cca 1 : 637 000

Mapa rozdělena do dvou částí

Horní část:

- Erby jednotlivých zemí, rodů a významných měst a 2 alegorie (kritika české nesvornosti)

Dolní část

- Vlastní mapa o rozměrech 460 x 550 mm

Klaudyánova mapa
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Nejstarší samostatné mapy Čech

Klaudyánova mapa (1518)

Mapa Čech

- orientovaná na jih, 280 mapových značek a českých sídelních názvů (města, hrady, kláštery)
- Rozlišení víry (katolíci, husité)
- Horopis: opakovaná značka listnatého porostu
- Horopis: jediný popis Krkonoss,
- Popis řek: Wltawa, Labe, Ohrze, Gizera, Worlice, Sazawa
- Zemské stezky značeny tečkami

Klaudiánova mapa (výřez)
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Nejstarší samostatné mapy Čech

Crigingerova mapa Čech (1568)

(Bohemiae regni nova chorographica Descriptio)

Johann Criginger (1521 Jáchymov - 27. 12. 1571 Marienberg)

- německý luterský farář, spisovatel a kartograf v Marienberku.
- imatrikulován na univerzitě ve Wittenbergu (Martin Luther a Philipp Melanchthon).
- Působil na univerzitách v Lipsku, v Tübingenu a Wittenbergu.
- V roce 1548 se stal duchovním v Marienberku, kde působil od roku 1551 jako arciděkan.
- V roce 1559 se stal pastorem v kostele Panny Marie, na tomto postu působil až do své smrti.
- Criginger je autorem dvou biblických dramát, v těchto dílech se věnuje především výuce důvěry v boha a zbožnosti.
- *Autor mapy Bohemiae regni nova chorographica Descriptio*

Nejstarší samostatné mapy Čech

Crigingerova mapa Čech (1568)

(Bohemiae regni nova chorographica Descriptio)

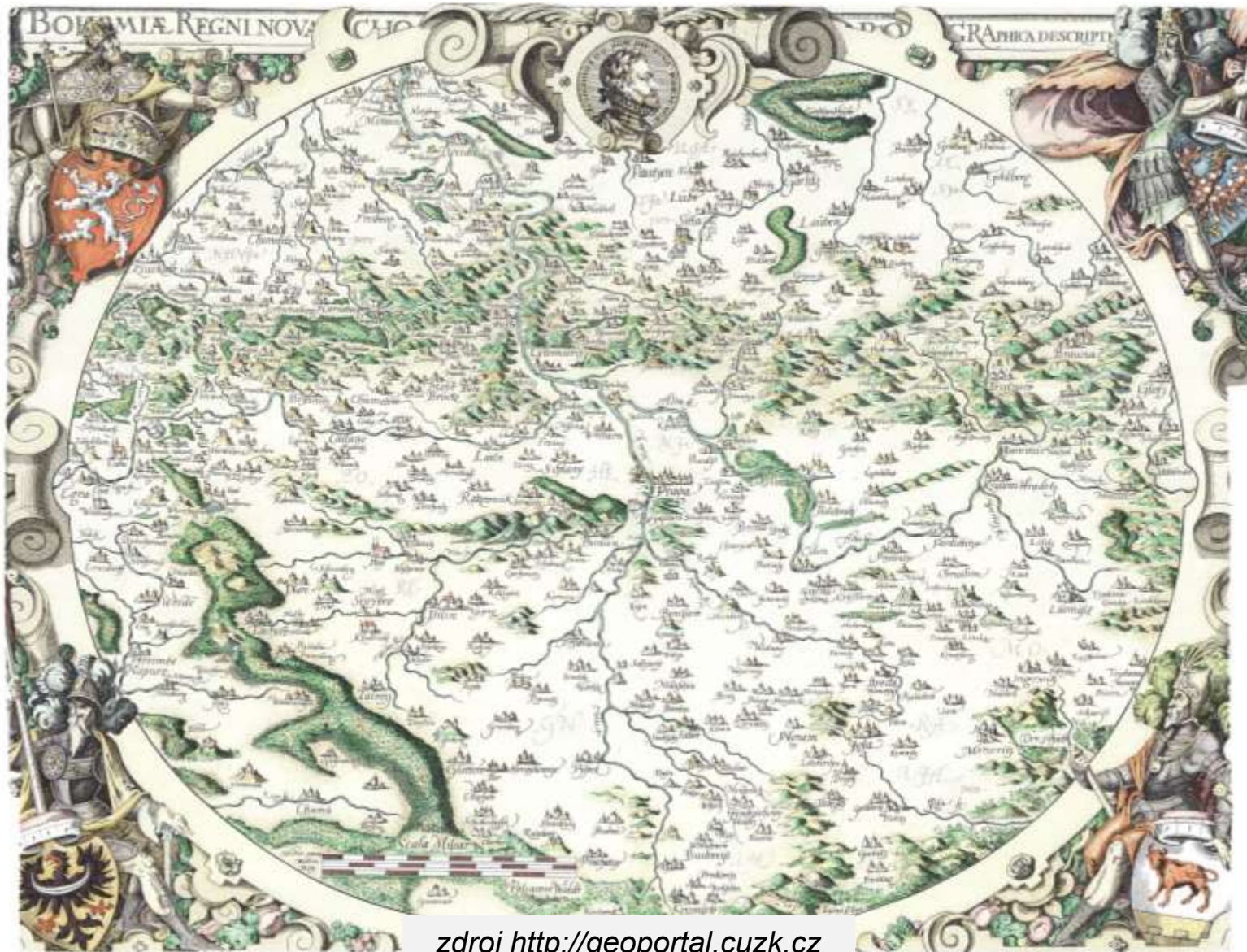
- Orientace k severu
- Rozměr mapy 486 x 421 mm
- Měřítko cca 1 : 683 500
- Oválná, ohraničená dvěma okrouhlými oblouky
- Zobrazeno 292 sídel, český a německý popis
- Chudý horopis – kopečky
- Mapa je v rozích doplněna rytinami s erby čtyř panovníků Koruny české – Čech, Moravy, Slezska, Horní a Dolní Lužice
- Na horní straně rámu je zobrazen v malém kruhovém rámečku medailon s profilem císaře Rudolfa II.

Crigingerova mapa Čech z roku 1568 (výřez)
zdroj <http://geoportal.cuzk.cz>

Nejstarší samostatné mapy Čech

Crigingerova mapa Čech (1568) (*Bohemiae regni nova chorographica Descriptio*)

zdroj <http://geoportal.cuzk.cz>

Nejstarší samostatné mapy Čech

Aretinova mapa Čech (1619)

Pavel Aretin z Ehrenfeldu (okolo 1570 Uherský Brod – okolo 1640)

- byl pražský měšťan, městský písař a kartograf
- sekretář u Petra Voka z Rožmberka
- roku 1619 vydal své neznámější dílo, mapu s názvem **Regni Bohemiae nova et exacta descriptio (Nový a přesný popis Království českého)**.

Aretinova mapa Čech - třetí vydání (výřez)

zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Nejstarší samostatné mapy Čech

Aretinova mapa Čech (1619)

- měřítko 1: 504 000
- zobrazeno 1157 osídlených měst, jmenný rejstřík a souřadnice,
- zákres politického rozdělení Čech na 15 krajů,
- rám nese mílovou stupnici
- popis německý a český,
- často vydávána v německých a nizozemských atlasech.

Aretinova mapa Čech - třetí vydání (výřez)

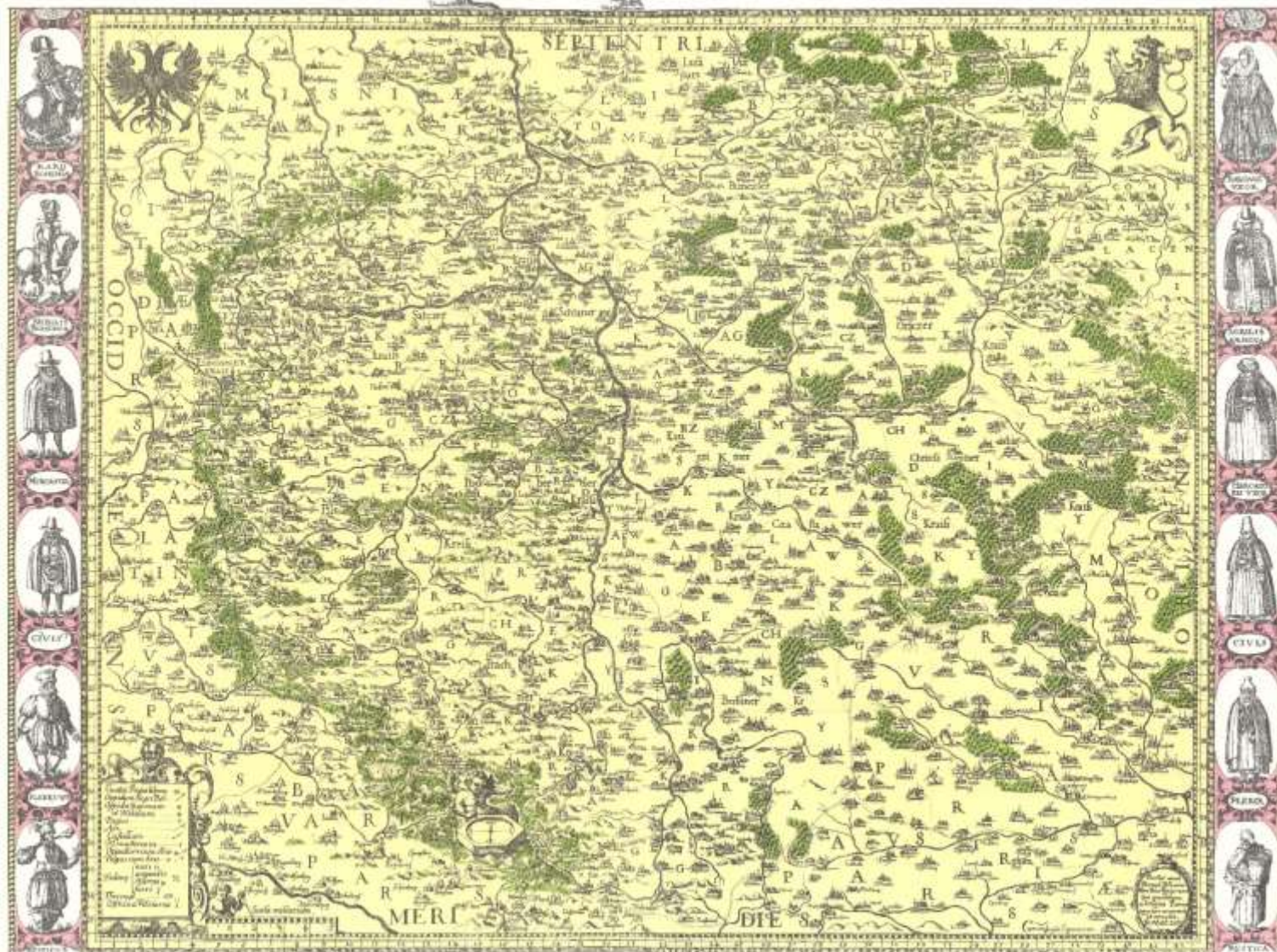
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Nejstarší samostatné mapy Čech

Aretinova mapa Čech (1619)

REGNI BOHEMIAE NOVA ET EXACTA DESCRIPTIO

Aretinova mapa Čech - třetí vydání
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Nejstarší samostatné mapy Čech

Vetterova mapa Čech v podobě růže (1668)

Autor: Kristián Vetter

Rok vydání: 1668

Rozměr rámu: 390mm x 260mm

Měřítko: 1 : 1 200 000

- Součástí historického a vlastivědného díla
- Bohuslava Balbína „Epitome historica Rerum Bohemicarum“.
- V roce 1668 ji podle Vetterovy kresby vyryl do mědi augšpurský rytec Wolfgang Kilian.
- Rozvitý květ růže, ozářený sluncem s královskou korunou, vyjadřuje rozkvět země.
- Mapa je ozdobena výrokem císaře Leopolda I. „Iustitia et Pietate“ , „Spravedlností a úctou“, a českým lvem.
- Ve spodní části díla je sepsáno 18 tehdejších správních celků.

Vetterova mapa Čech v podobě růže z roku 1668

zdroj: <http://www.toulkystomem.cz>

Nejstarší samostatné mapy Čech

**Vetterova mapa Čech
v podobě růže (1668)**

Autor: Kristián Vetter

Rok vydání: 1668

Rozměr rámu:

390mm x 260mm

Měřítko: 1 : 1 200 000

Vetterova mapa Čech
v podobě růže z roku 1668

zdroj: <http://www.oahshb.cz/staremapy/ruze.htm>

Nejstarší samostatné mapy Čech

Stichova mapa Čech (1676)

Autor: Jan Stich (celník, písař pražských celních komisařů)

Rok vydání: 1676

Rozměr rámu: 1180 x 1305 mm

Měřítko: 1 : 1 255 000

- Mapa byla vytvořena pro potřeby celní služby, jde tedy o první tematickou mapu našeho území.
- Na mapě jsou podrobně zobrazeny příhraniční oblasti, ve vnitrozemí pak pouze větší města, vodní toky a hlavní cestná a říční síť, takže středová část mapy je skoro prázdná.
- Poměrně malá pozornost věnována zobrazení lesních plocha a výškopisu s výjimkou zobrazení Sněžky.
- Mapa obsahuje 460 objektů a názvů, které jsou uvedeny pouze německy.

Nejstarší samostatné mapy Čech

Stichova mapa Čech (1676)

- Na okrajích mapy je vyznačena mílová síť, v pravé dolní části mapy je český lev a koruna.
- Stichova mapa Čech nebyla určena pro veřejnost, ale pouze pro úřední potřeby (celní správa).
- Význam této mapy tkví v tom, že obsahuje v příhraničních oblastech podrobný zákres i odlehlých a do té doby nezmapovaných míst.
- Stichova mapa Čech byla objevena až ve 20. letech 20. století (RNDr.František Roubík), který ji zrekonstruoval; tato mapa je uložena v Národním muzeu v Praze.

Nejstarší samostatné mapy Čech

Stichova mapa Čech (1676)

Vetterova mapa Čech
v podobě růže z roku 1668
zdroj: <http://www.oahshb.cz/staremapy/ruze.htm>

Výřez - Chomutovsko

zdroj: ŠMERAL JAN, MARTÍNEK Jiří et. al.. *Rekognoskace středověkých cest v Krušných horách*, 2012. ISBN 978-80-86502-53-3. S. 88-99.

Nejstarší samostatné mapy Čech

Vogtova mapa Čech (1712)

Autor: Johan Georg Voght (1669 Plasy – 1730 Mariánská Týnice)
- cisterciák v plaském klášteře, zeměměřič, kartograf, hudebník, historik, vědec, básník.

Rok vydání: 1712

Rozměr rámu: 853 x 686 mm

Měřítko: 1 : 535 000 do 1 : 637 000

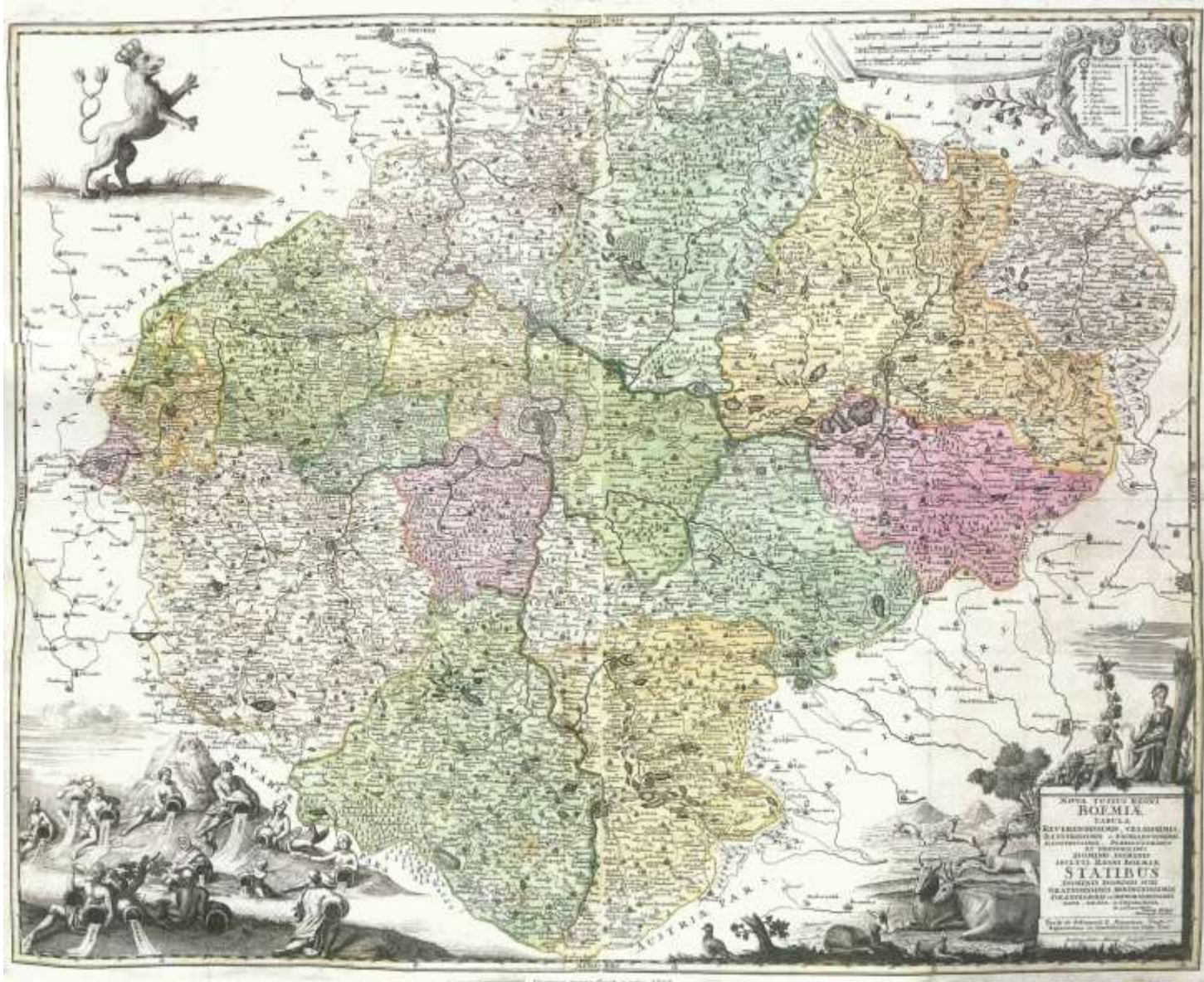
- První česká mapa s tematickým obsahem
- Obsahuje sídla, řeky a hlavní horstvo
- Legenda obsahuje 24 smluvených znaků: doly na zlato, stříbro, rudy, sklárny, hutě na železo, vinice, celní stanice a naleziště perlorodek na řekách
- Mapa má zeměpisnou síť o intervalu 2'

Johan Georg Vogt
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Nejstarší samostatné mapy Čech

Vogtova mapa Čech (1712)

Nejstarší samostatné mapy Moravy

- **Fabriciova mapa Moravy (1569)**
- **Kaeriova mapa Moravy (1620)**
- **Komenského mapa Moravy (1624)**
- **Coronelliova mapa Moravy (1692)**
- **Vischerova mapa Moravy (1692)**

Nejstarší samostatné mapy Moravy

Fabriciova mapa Moravy (1569)

Autor: Pavel Fabricius (1519, Lubaň, Horní Lužice - 1589, Vídeň)
- císařský lékař, dvorní falckrabí, astronom, profesor matematiky vídeňské univerzity a botanik

Rok vydání: 1569

Rozměr rámu: 946 x 846 mm

Měřítko: 1 : 288 000

- Původní vydání mapy je vytištěno šesti mědirytinách
- Mapa byla vytvořena v lichoběžníkovém kartografickém zobrazení
- Zobrazuje Moravu a část Dolních Rakous
- Popis je německý a český
- Reliéf vyznačen kopečkovou metodou
- Zakresleny a popsány všechny přítoky horní Moravy.
- Celkem je zobrazeno 347 místních názvů na Moravě a 134 názvů pro Rakousko

*Fabriciova mapa Moravy (výřez)
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>*

Nejstarší samostatné mapy Moravy

Fabriciova mapa Moravy (1569)

Fabriciova mapa Moravy
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Nejstarší samostatné mapy Moravy

Kaeriova mapa Moravy (1620)

Autor: Pavel Kaerius (1571-1646)

- kartograf, rytec a knihkupec v Amsterdamu

Rok vydání: 1620

Rozměr rámu: 500 x 385 mm

Měřítko: 1 : 440 000

- Podkladem byla Fabriciova mapa
- Mědirytinu vyryl Abraham Janssonius v roce 1625
- Fabriciův obsah mapy v Kaeriově úpravě zůstal v podstatě nezměněn

*Kaeriova mapa Moravy (výřez)
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>*

Nejstarší samostatné mapy Moravy

Kaeriova mapa Moravy (1620)

Kaeriova mapa Moravy (výřez)
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Nejstarší samostatné mapy Moravy

Komenského mapa Moravy (1624)

Autor: Jan Amos Komenský (1592-1670)

- pedagog, filosof a spisovatel

Rok vydání: 1624

Rozměr rámu: 540 x 440 mm

Měřítko: 1 : 470 000

Komenského mapa Moravy (výřez)

zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

- Mapu sestavil na základě svých cest po Moravě – opravoval nepřesnosti Fabriciovy mapy
- Podrobná síť vodních toků
- Terén vyznačen kopečkovou metodou
- Síť zeměpisných souřadnic a na okraji sáhové měřítko
- Nejžádanější mapa své doby pro toto území

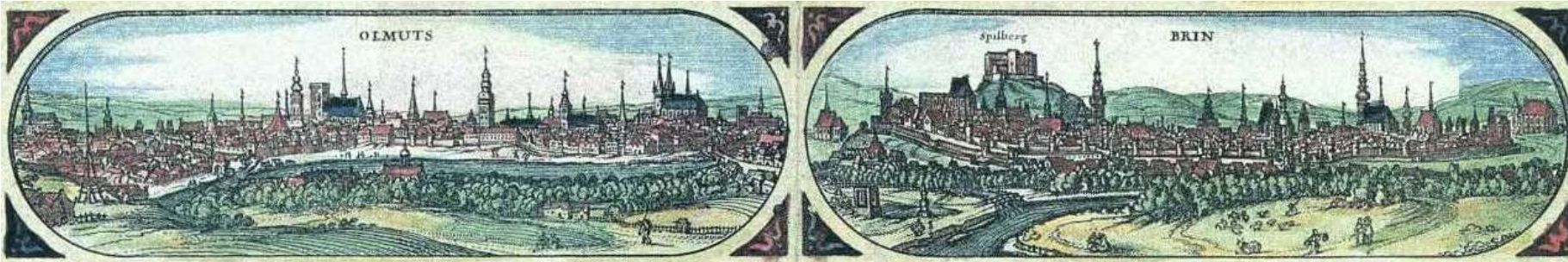
Nejstarší samostatné mapy Moravy

Komenského mapa Moravy (1624)

Mapa obsahuje

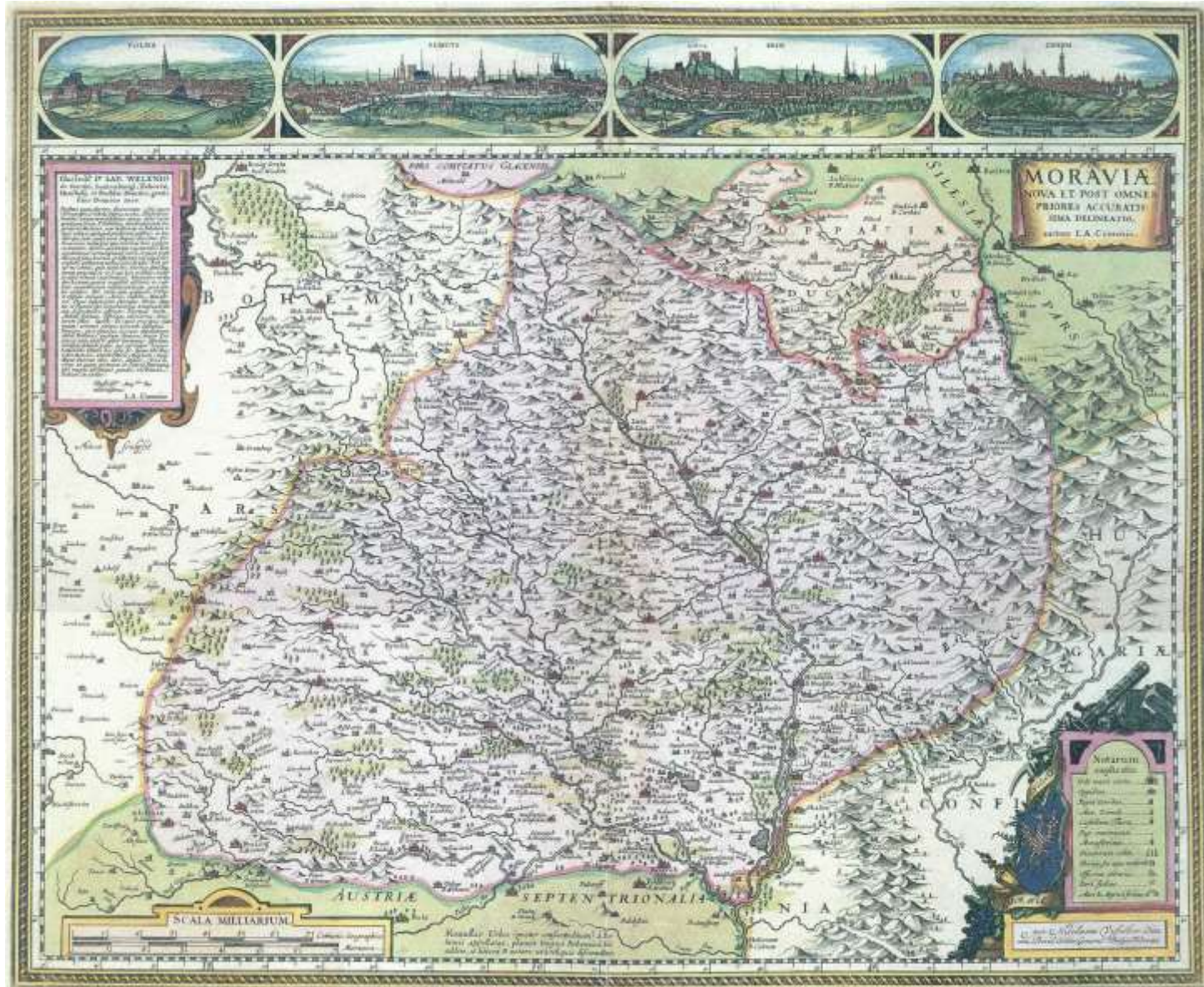
- sídla, vodstvo a reliéf, zobrazený kopečkovou metodou,
- vinice, lázně a léčivé prameny, sklárny, železnorudné, zlaté a stříbrné doly.
- Komenského mapa Moravy byla mnohokrát reprodukována; je známo jejich 13 mědirytin
- více jak 105 vydání vznikajících postupně až do roku 1778.
- Největší sbírku všech druhů Komenského mapy Moravy vlastní Muzeum Komenského v Přerově.

*Komenského mapa Moravy (výřezy)
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>*

Nejstarší samostatné mapy Moravy

Komenského mapa Moravy (1624)

Komenského mapa Moravy
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Nejstarší samostatné mapy Moravy

Coronelliho mapa Moravy (1692)

Autor: Vincenzo Maria Coronelli (1628-1696)
- kosmograf Benátské republiky a výrobce glóbů

Rok vydání: 1692

Rozměr rámu: 610 x 460 mm

Měřítko: 1 : 350 000

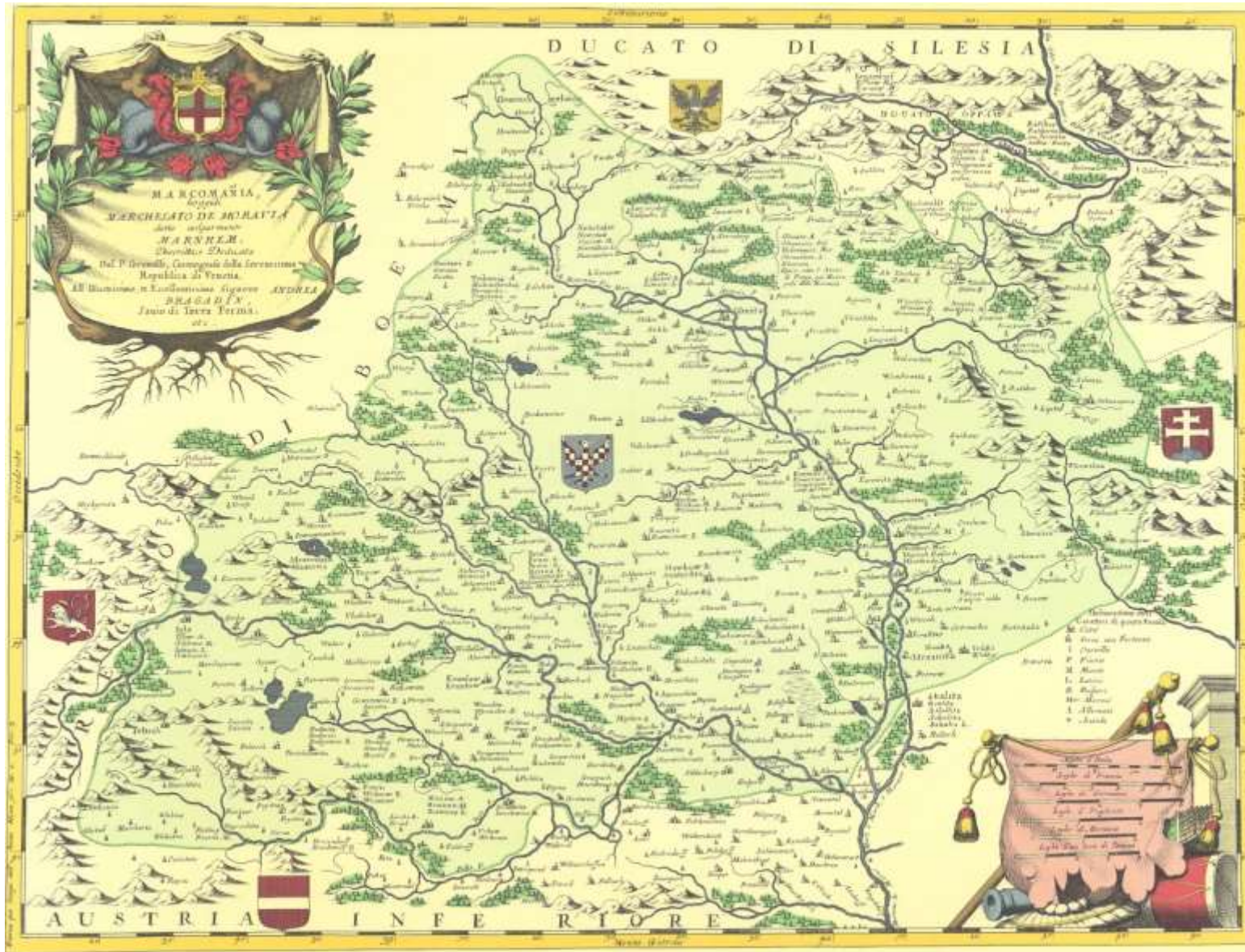
- Jako podklad použita Fabriciova mapa Moravy, přestože v té době byla již známa obsahově daleko přesnější a podrobnější mapa Komenského.
- Raritou je tím, že uvádí vícejazyčné názvy některých měst (německy, česky, latinsky, bulharsky a moravsky).
- Mapa obsahuje polohopis, vodstvo, popis a výškopis.
- Sídla nejsou na mapě příliš rozlišena

Coronelliho mapa Moravy (výřez)
zdroj: <http://moravskaorlice.blogspot.cz>

Nejstarší samostatné mapy Moravy

Coronelliho mapa Moravy (1692)

Nejstarší samostatné mapy Moravy

Vischerova mapa Moravy (1624)

Autor: Jiří Matyáš Vischer (1628-1696)

- Katolický duchovní, geograf, kreslíř

Rok vydání: 1692

Rozměr rámu: 1200 x 800 mm

Měřítko: 1 : 187 600

- mapa kromě zákresu sídel obsahuje i jejich miniaturní kresby.
- Mapa sestává ze 12 dílů (mapových listů) a na jejich soulepu obsahuje celkem 2533 sídel s vyznačením velikosti a druhu.
- Dále jsou zakresleny zemské hranice, vodstvo, porosty a reliéf.
- Legenda mapy obsahuje 14 mapových znaků. Mapa je opatřena rámem se zeměpisnými souřadnicemi; popis mapy je uveden v němčině.
- Mapa byla reprodukována mědirytinou a vytištěna ve Vídni; jejím rytcem byl pravděpodobně Johannes Tscherning.

Nejstarší samostatné mapy Moravy

Vischerova mapa Moravy (1624)

Vischerova mapa (výřez)
zdroj: <http://www.sgs.edu.sk>

Nejstarší samostatné mapy Slezska

- **Helwigova mapa Slezska (1561)**

Nejstarší samostatné mapy Slezska

Helwigova mapa Slezska (1561)

Autor: Martin Helwig (1516 - 1574)

- učenec a pedagog

Rok vydání: 1561

Rozměr rámu: 816 x 669 mm

Měřítko: 1 : 550 000

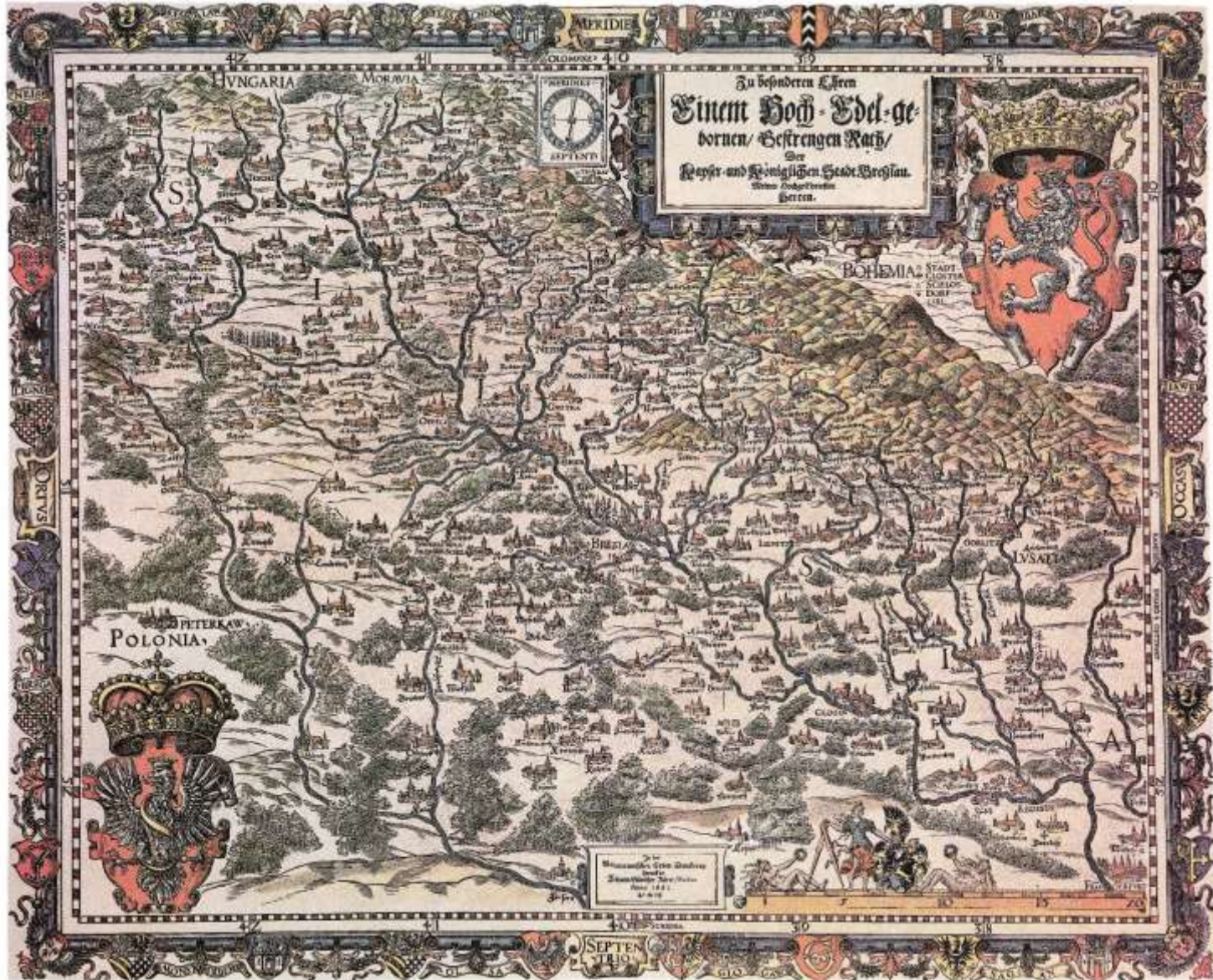

*Helwigova mapa Slezska (výřez Krkonoše)
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>*

- čtyřlístá mapa množena z dřevorytu (originál se nedochoval)
- Mapa zobrazuje cele Slezsko a Kladsko, větší část Horní a Dolní Lužice a přilehle části sousedního Braniborska, Polska, Uher (dnešního Slovenska), Moravy a Čech.
- Jižní orientace mapy –
- Požadavek, aby Odra tekla na mapě z Dolního do Horního Slezska, tj. od Opavy k Vratislavi
- Mapa obsahuje 242 sídel, kláštery a zámky
- Nepřiměřená kresba horopisu – příliš vyniká obraz Sněžky

Nejstarší samostatné mapy Slezska

Helwigova mapa Slezska (1561)

Helwigova mapa Slezska
zdroj: <http://cs.wikipedia.org>